

Mendel
University
in Brno

CERTIFICATE OF PARTICIPATION

is hereby granted to

Mudrak Halyna Vasylivna

for participating in the INTERNATIONAL RESEARCH AND PRACTICAL CONFERENCE

THE DEVELOPMENT OF NATURE SCIENCES: PROBLEMS AND SOLUTIONS

BRNO, THE CZECH REPUBLIC,
APRIL 27-28, 2018

Eva Klepárníková
Mgr. **Eva Klepárníková**,
Ph.D., International Research Coordinator,
Mendel University in Brno

Kostiantyn Shaposhnykov
The representative of the organizing committee in Ukraine:
Kostiantyn Shaposhnykov,
Professor, Head of Black Sea Research Institute
of Economy and Innovation

ЗБЕРЕЖЕННЯ І ВІДТВОРЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ – ПРІОРИТЕТ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Мудрак Г.В., кандидат географічних наук, доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища Вінницького національного аграрного університету.

Вступ. Збереження біорізноманіття (БР) є одним із найважливіших завдань збалансованого розвитку суспільства. Воно має значення для всіх сфер людської діяльності (економічної, соціальної, екологічної), визначаючи культуру, духовність і менталітет суспільства. Обсяги діяльності людства наблизилися до меж стійкості природних екосистем. Людина, як біологічний вид, має усвідомити, що її виживання залежить від виживання інших видів рослин і тварин, від збереження всієї повноти генофонду в екосистемах. Вирішення проблеми збереження БР на планетарному рівні бере початок з локальних і регіональних рівнів, які є своєрідним “каркасом” підтримання екологічної рівноваги природних систем. БР, яке сформувалося впродовж тривалої біологічної еволюції, являє собою найважливіших природний ресурс (це 35% всіх потреб людини), і його повноцінне збереження можливе лише шляхом *ex situ* й *in situ*. Одним із різновидності якого є заповідання еталонних і унікальних ділянок, які значною мірою репрезентують наявне багатство флори і фауни будь-якого регіону [4, с. 7].

Виклад основного матеріалу. За ГБРУ (2003) Східне Поділля лежить в межах Євразійської степової області, що відноситься до Голарктичного домінію. Вона включає Лісостепову підобласть Східноєвропейської лісостепової провінції дубових лісів, остепнених лук і лучних степів Української лісостепової підпровінції, до складу якої приурочені центральна і північна частина Північноподільського округу грабово-дубових, дубових лісів, остепнених лук і лучних степів, північно-східна частина Північного Правобережнопридніпровського округу грабово-дубових, дубових лісів, остепнених лук і лучних степів, східна частина Центрального Правобережнопридніпровського округу грабово-дубових, дубових лісів та лучних степів, південна частина Південноподільського округу дубових лісів і лучних степів та вся територія Центральноподільського округу грабово-дубових і дубових лісів й суходільних лук [1, с. 8-10].

Географічне положення, неоднорідність рельєфу (геоморфологічної й геологічної будови), гідрографічної мережі, ґрунтового покриву, зонально-кліматичних, едафічних та інших екологічних чинників обумовили велику різноманітність природної рослинності на території Східного Поділля. Основне ядро сучасної флори складає група лісових рослин (узлісна, лісова бореальна, лісова неморальна, лісоболотна еколого-ценотичні групи) – біля 30%, лучна – 14%, лучно-степова – 16%, лучно-болотна – 10%, болотна – 3,5%, прибережно-водна – 2,5%, водна – 1,5%, рудеральна (сегетальна) рослинність становить біля 11%, петрофільно-вапнякова – 3,5%, культурна –

1,5%, інша – 6,5%. Жаль, більша частина природної рослинності втрачена – 65,2% регіону це орні землі. Серед природної й напівприродної рослинності переважають ліси – 14,3% території, луки (сіножаті, пасовища) разом із степовими ділянками займають близько 10%, болота – 1,1%.

У Східному Поділлі зростає більше 600 видів вищих судинних рослин (ВСР), з них майже 80 ВСР потребують охорони (табл. 1-2) [3, с. 73, 5-6].

Табл. 1 – Видове різноманіття флори і грибів Східного Поділля

Таксономічна категорія	Число видів флори України	Число видів флори Східного Поділля	% видів флори Східного Поділля до загальної кількості по Україні
Вищі судинні рослини (аборигенні та заносні види)	5310	600	11,29
Мохоподібні	763	160	20,96
Водорості	4908	248	5,05
Ліхенізовані гриби (лишайники)	1322	188	14,22
Гриби	5227	269	5,14
Загалом флора і гриби	17530	1465	8,35

Таблиця 2 – Види флори, що охороняються у Східному Поділлі

Загальна кількість видів флори на території Східного Поділля	600
% від загальної чисельності видів України	11,29
у т.ч. охороняються, що внесені до:	222
Червоного списку Міжнародної спілки охорони природи (ЧС МСОП, 2001)	4
Європейського червоного списку (ЄЧС, 1991)	5
види флори, занесені до додатків Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, одиниць	14
види флори, занесені до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (СІТЕС, 1973), одиниць	27
Червоної книги України (ЧКУ, 2009)	98
Рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України (ЗКУ, 2009)	17
<i>трав'яні і чагарникові степові угруповання</i>	5
<i>лісові угруповання</i>	5
<i>водні угруповання</i>	7
переліку регіонально рідкісних видів	123

На території області поширені рідкісні лісові, трав'яні, чагарникові і водні угруповання, занесені до ЗКУ (2009) (табл. 3) [2, 3, с. 108].

Таблиця 3 – Природні рослинні угруповання Східного Поділля, що внесені до Зеленої книги України

<i>Лісові угруповання</i>	
Угруповання звичайнодубових лісів (<i>Querceta roboris</i>) з домінуванням у травостой скополії карніолійської (<i>Scopolia carnioolica</i>)	
Угруповання звичайнодубових лісів (<i>Querceta roboris</i>) з домінуванням у травостой цибулі ведмежої (<i>Allium ursinum</i>)	
Угруповання звичайнодубових лісів деревених (<i>Querceta (roboris) cornosa</i>)	

(<i>maris</i>)) і польово-кленово-звичайнодубових лісів деренових (<i>Acereto (campestris)</i> – <i>Querceta (roboris) cornosa (maris)</i>)
Угрупування звичайнодубових лісів кров'яносвидинових (<i>Querceta (roboris) swidosa (sanguineae)</i>) з домінуванням у травостої осоки парвської (<i>Carex brevicollis</i>)
Угрупування скельнодубових лісів деренових (<i>Querceta (petraeae) cornosa (maris)</i>)
Трав'яні та чагарникові степові угрупування
Угрупування формації ковили волосистої (<i>Stipeta capillatae</i>)
Угрупування формації ковили найкрасивішої (<i>Stipeta pulcherrimae</i>)
Угрупування формації ковили пірчатої (<i>Stipeta pennatae</i>)
Угрупування формації мигдалю низького (<i>Amygdaleta nanae</i>)
Угрупування формації осоки низької (<i>Cariceta humilis</i>)
Водні угрупування
Угрупування формації водяного горіху плаваючого (<i>Trapeta natantis</i>)
Угрупування формації глечиків жовтих (<i>Nuphareta luteae</i>)
Угрупування формації латаття білого (<i>Nymphaeeta albae</i>)
Угрупування формації латаття сніжно-білого (<i>Nymphaeeta candidae</i>)
Угрупування формації лепешняку тростинового (<i>Glycerieta arundinaceae</i>)
Угрупування формації плавуна щитолистого (<i>Nymphoideta peltatae</i>)
Угрупування формації сальвінії плаваючої (<i>Salvinieta natantis</i>)

На території Східного Поділля мешкає більше 15000 видів тварин (табл. 4), з них майже 340 потребують охорони (табл. 5) [3, с. 130, 178-179].

Екологічно неузгоджене землеробство, промислове виробництво, комунальна сфера, лісництво, рибництво, рекреація призвели до знищення середовищ існування (біотопів) рослин і (оселищ) тварин, втрати всіх таксонів БР регіону. Кількість видів флори і фауни Східного Поділля, яким загрожує небезпека – 230, серед них 121 вид тварин (56 видів хребетних і 65 видів безхребетних, 32 види фауни, внесених до ЧКУ, вже зникло з території регіону, але ще трапляються в інших регіонах України) і 109 видів рослин [5-6].

Враховуючи природні й антропогенні чинники, які впливають на БР Східного Поділля, доречно відмітити, що стан збереження раритетних видів рослин і тварин на території регіону оцінено за трьома рівнями захищеності:

Таблиця 4 – Видове різноманіття фауни Східного Поділля

Таксономічна категорія	Число видів фауни України	Число видів фауни Східного Поділля	% видів фауни регіону до загальної кількості по Україні
Загалом всі безхребетні	33606	15000	46,1
Круглороті (<i>cyclostomata</i>)	2	1	50
Променепері риби (<i>actinopterygia</i>)	176	30	17
Хвостаті амфібії (<i>caudata</i>)	6	1	16,6
Безхвості амфібії (<i>salientia</i>)	13	9	69,2
Черепахи (<i>testudinata</i>)	1	1	100

Лускаті плазуни (<i>lepidosauria</i>)	20	6	30
Птахи (<i>aves</i>)	422	194	45,9
Ссавці (<i>mammalia</i>)	132	70	53
<i>Загалом всі хребетні</i>	772	312	40,4
<i>Загалом фауна</i>	34378	15312	44,5

Таблиця 5 – Види фауни, що охороняються у Східному Поділлі

Загальна чисельність видів <i>фауни</i> , що охороняються у Східному Поділлі	15312
% від загальної чисельності видів України	44,5
у т.ч. охороняються, що внесені до:	340
ЧС МСОП (2001)	30
ЄЧС (1991)	35
Види фауни, занесені до Червоної книги України, одиниць	99
Види фауни, занесені до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES, 1973), одиниць	36
Види фауни, занесені до додатків Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції, 1979), включаючи Смарагдову мережу, одиниць	183
Види, занесені до додатків Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннської конвенції, CMS), одиниць	74
Види, що охороняються відповідно до Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (AEWA, 1995), одиниць	31
Види, що охороняються відповідно до Угоди про збереження кажанів в Європі (EUROBATS, 1979), одиниць	10
переліку регіонально рідкісних видів	59

1) *достатньо забезпечені охороною*: рослини – 81 вид (з них лісові – 23, лучно-степові – 51, водно-болотні – 7); тварини – 72 види (з них лісові – 31, лучно-степові – 24, водно-болотні – 17); 2) *недостатньо забезпечені охороною*: рослини – 48 видів (з них лісові – 13, лучно-степові – 23, водно-болотні – 12); тварини – 54 види (з них лісові – 15, лучно-степові – 21, водно-болотні – 18); 3) *не забезпечені охороною*: рослини – 32 види (з них лісові – 6, лучно-степові – 19, водно-болотні – 7); тварини – 31 вид (з них лісові – 7, лучно-степові – 17, водно-болотні – 7).

БР регіону суттєво зменшилося у зв'язку із зміною гідрологічного режиму водойм, значним сільськогосподарським освоєнням території, меліорацією, забрудненням нерестилищ, знищенням людиною середовищ існування (оселищ), впливом небезпечних екзогенних геологічних процесів, природних і техногенних загроз, винищенням значної кількості тварин на автомобільних дорогах під час їх міграції і кочування (таблиця 6).

Таблиця 6 – Види флори і фауни Східного Поділля, яким загрожує небезпека

Тваринний світ	Рослинний світ
Назва класу	Назва класу

Хребетні	56	Судинні рослини	80
Ссавці	14	Голонасінні	6
Птахи	32	Папоротеподібні	3
Плазуни	3	Плауноподібні	2
Земноводні	2	Мохоподібні	3
Риби	4	Водорості	5
Круглороті	1	Лишайники	4
Безхребетні	65	Гриби	6
Всього	121	Всього	109

Сучасний стан БР Східного Поділля потребує збереження і охорони, про що свідчить значне антропогенне навантаження на природні екосистеми. Вони у найменш зміненому вигляді збереглися на землях, зайнятих лісовими (814,3 тис. га, 13,36% території), чагарниковими (27,3 тис. га, 0,45%), водно-болотними (158,5 тис. га, 2,6%) екосистемами і частково на пасовищах (469,6 тис. га, 7,7%), сіножатях (214,8 тис. га, 3,52%), перелогах (17 тис. га, 0,28%), відкритих землях без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (68,2 тис. га, 1,11%), ползахисних лісосмугах (22,9 тис. га, 0,38% території). Загальна їх площа – 29,4% території області [3, с. 73].

Висновки. З метою збереження БР Східного Поділля доцільно проводити комплекс заходів, запровадивши Директиви ЄС у сфері охорони природи й графік їх реалізації. Для цього необхідно імплементувати Директиви ЄС в нормативно-правову базу України, запровадивши економічне стимулювання землевласників і землекористувачів, розвивати біологічне землеробство, впроваджувати природовідтворюючу господарську діяльність, збалансоване природокористування, освіту для сталого розвитку. Тому доцільним є розгляд багатьох природоохоронних питань на сесіях Вінницької обласної ради, пов'язаних із збереження і відтворенням БР, створенням нових і розширенням діючих заповідних об'єктів, оптимізацією площ сільськогосподарських угідь, підтримкою програми реалізації вдосконаленої регіональної екологічної мережі.

Література

1. Дідух Я.П. Геоботанічне районування України та суміжних територій / Я.П. Дідух, Ю.Р. Шеляг-Сосонко // Укр. бот. журн. – 2003. – Т. 60, №1. – С. 6–17.
2. Зелена книга України / під загальною редакцією члена-кореспондента НАН України Я.П. Дідуха – К.: Альтерпрес, 2009. – 448 с.
3. Мудрак О.В. Еталони природи Вінниччини / О.В. Мудрак, Г.В. Мудрак, В.М. Поліщук та ін. [Монографія] // За заг. ред. О.В. Мудрака. – Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД” 2014. – 532 с.
4. Мудрак О.В. Особливості збереження біорізноманіття Поділля: теорія і практика / О.В. Мудрак, Г.В. Мудрак [Монографія] – Вінниця: ТОВ “Нілан – ЛТД”, 2013. – 320 с.

5. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
6. Червона книга України. Тваринний світ / за ред.: І.А. Акімова. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.